

Målnummer:	Ö4027-15	Avdelning:	2
Domsnummer:			
Avgörandedatum:	2016-06-22		
Rubrik:	Pantsättning av fordran på visst jordbruksstöd. Sakrättsligt skydd för panten har uppkommit redan vid ansökningsom stödet och denuntiationen.		
Lagrum:	<ul style="list-style-type: none">• 31 § lagen (1936:81) om skuldebrev• 56 kap. 13 § rättegångsbalken (1942:700)		
Rättsfall:	<ul style="list-style-type: none">• NJA 1953 s. 465• NJA 1973 s. 635• NJA 1995 s. 157• NJA 2009 s. 291		

REFERAT

Värmlands tingsrätt

I ett vid Värmlands tingsrätt anhängigt mål mellan Landshypotek Jordbrukskredit Aktiebolag och T.A:s dödsbos konkursbo antecknade tingsrätten i protokoll bl.a. följande.

T.A. har i enskild firma bedrivit jordbruk av sådant slag att han varit berättigad till EU-stöd.

Förordning (2007:481) om stöd för lantbruksutvecklingsåtgärder och Jordbruksverkets föreskrifter (SJVFS 2007:42) om kompensationsbidrag, miljöersättningar och miljöinvesteringar samt Jordbruksverkets föreskrifter (SJVFS 2007:43) om allmänna råd om företagsstöd och projektstöd föreskriver att länsstyrelsen är behörig myndighet att pröva frågor om stöd samt att ansökan om stöd och ansökan om utbetalning ska lämnas till länsstyrelsen. Förordning (2007:481) föreskriver även att Jordbruksverket ska vara utbetalande organ samt före utbetalning kontrollera att utbetalningen är förenlig med EU:s regelverk, nämnda förordning och föreskrifter som meddelats med stöd av förordningen.

Själva ansökan om EU-stöd regleras i SJVFS 2009:90. Länsstyrelsen prövar ansökan i sak utifrån huruvida sökanden är behörig att motta stöd och uppfyller de objektiva kriterier som krävs för att få stödet utbetalt.

Hur Jordbruksverkets efterföljande kontroll går till innan utbetalning sker - dvs. efter tillsyn av att utbetalningen är förenlig med EU:s regelverk och gällande förordningar och föreskrifter - framgår inte i vare sig regelverk eller information som ges av Jordbruksverket. Enligt de besked som kändan inhämtat från Jordbruksverket innebär det i praktiken att Jordbruksverket i ca fem procent av stödärendena gör en s.k. fältkontroll vid vilken Jordbruksverkets kontrollenhet åker ut till stödmottagaren och kontrollerar att förutsättningarna som länsstyrelsen grundat sitt beslut på faktiskt stämmer. Exempelvis ska om en lantbrukare har sökt företags- eller projektstöd för en mjölkmaskin en sådan finnas på plats, eller om ett arealbaserat stöd har sökts kontrolleras det att lantbrukaren faktiskt har korrekt yta stödberättigad mark enligt vad som angivits i ansökan. I resterande 95 procent av stödärendena görs en administrativ kontroll, vilket är en översiktlig kontroll som innebär att

exempelvis kontonummer för betalningar kontrolleras vara korrekta och att länsstyrelsen inte har gjort några formella fel i ansöknings- och beslutsprocessen.

T.A. ansökte hos Länsstyrelsen i Värmlands län om bidrag i form av EU-stöd för år 2012 varefter han den 15 februari 2012 till Landshypotek överlät sin fordran på staten avseende samtliga honom tillkommande medel i form av EU-stöd för år 2012. Överlåtelsen skedde som säkerhet för en samtidigt av Landshypotek till honom beviljad kredit och denuncierades Jordbruksverket samma dag, dvs. den 15 februari 2012. Länsstyrelsen i Värmlands län beslutade därefter att bevilja T.A. EU-stöd. T.A. har senare, den 22 november 2012, försatts i konkurs av Värmlands tingsrätt. Fordran enligt krediten var då 23 501 kr jämte upplupen ränta. Beslut om utbetalning av det beviljade EU-stödet hade då ännu inte fattats av Jordbruksverket. Jordbruksverket, som ansåg att osäkerhet förelåg om vem som hade rätt till utbetalning av medlen, nedsatte dessa hos Länsstyrelsen i Västra Götalands län enligt lagen (1927:56) om nedsättning av pengar hos myndighet. I och med nedsättningen måste slutligt avgöras vem som är rätt borgenär för att utbetalning ska kunna ske.

Landshypotek ansökte den 22 december 2014 om stämning mot konkursboet och yrkade, såsom talan slutligen bestämts, att tingsrätten förklarar att Landshypotek har bättre rätt än konkursboet till de medel som nedsatts av Jordbruksverket, enligt lag (1927:56) om nedsättning av pengar hos myndighet, hos Länsstyrelsen i Västra Götalands län som betalning för T.A:s fordran på staten för ekonomiskt stöd enligt Rådets förordning (EG) 1698/2005 om stöd för lantbruksutveckling ("EU-stöd") avseende år 2012.

Konkursboet har bestritt Landshypoteks talan och för egen del yrkat, såsom talan slutligen bestämts, att tingsrätten förklarar att konkursboet har bättre rätt än Landshypotek till det kompensationsbidrag om 59 990 kr och bidrag för vallodling om 62 083 kr som den 31 januari 2013 nedsatts av Jordbruksverket, enligt lag (1927:56) om nedsättning av pengar hos myndighet, hos Länsstyrelsen i Västra Götalands län.

Det antecknas att parterna är överens om att deras yrkanden är kongruenta och avser samma nedsatta medel samt att samtliga sakomständigheter är ostridiga i målet. De är därvid överens om att för det fall Landshypoteks talan inte vinner bifall så skall konkursboets talan vinna bifall. De är vidare beträffande frågan om EU-stödet överlåtits eller pantsatts överens om att rättshandlingen ska ses som en pantsättning genom säkerhetsöverlåtelse. Någon bevisning har inte åberopats - - -.

Tingsrätten (rådmannen Ove Johansson) beslöt den 30 juli 2015 på begäran av parterna att med stöd av 56 kap. 13 § RB till HD för prövning hänskjuta den fråga som anges i punkt 4 i HD:s beslut.

Som skäl för sitt beslut anförde tingsrätten följande.

Landshypotek har gjort gällande att i och med att T.A. har ansökt om EU-stöd, överlätit sin framtida fordran på EU-stöd till Landshypotek och Jordbruksverket denuncierats överlåtelsen har Landshypotek uppnått sakrättsligt skydd och har därmed bättre rätt än konkursboet till de nedsatta medlen. I vart fall har Landshypotek erhållit sakrättsligt skydd och därmed bättre rätt än konkursboet till de nedsatta medlen i och med att Länsstyrelsen i Värmlands län beslutat om att bevilja T.A. EU-stöd.

Landshypotek har som stöd för sin inställning hänvisat till rättsutredning av professorn i civilrätt Mikael Möller angående pantsättning av EU-stöd av vilken enligt dem framgår den rättsliga regleringen till grund för att Landshypotek i aktuellt fall anser sig ha bättre rätt till de nedsatta medlen. Landshypotek har vidare utvecklat sin syn på rättsfrågan i inlägga till tingsrätten.

Konkursboet har bestritt att föreliggande överlåtelse/pantsättning och underrättelse till Jordbruksverket samt länsstyrelsens beslut skapar ett sakrättsligt giltigt förvärv för Landshypotek med bättre rätt till de aktuella medlen. Konkursboet har därför bättre rätt än Landshypotek till dessa EU-stöd. Grunden för denna inställning är den s.k. frysningsprincipen, vilken innebär att underlaget för en särskild förmånsrätt eller annan sakrätt bestäms per konkursdagen. De EU-stöd som omfattas av detta mål är inte tillräckligt individualiserade vid konkursutbrottet utan kan anses fullgångna först efter konkursutbrottet när Jordbruksverket fattat sitt beslut om utbetalning. Jordbruksverket prövar rätten till EU-stöd och beviljar slutligen rätten att lyfta bidragen. Således är det först vid beslutet om utanordnande som en fordran vinner sakrättsligt skydd och sådana beslut har skett först efter konkursutbrottet varför Landshypotek inte har erhållit sakrättsligt skydd avseende EU-stöden som är föremål för prövning.

Det kan, utifrån vad parterna angett, konstateras att det är mycket vanligt att jordbrukare under utgiftstunga månader, särskilt under den nu rådande mjölkkrisen, tar upp krediter med den framtida rätten till utbetalning som säkerhet. Omfattningen av det direktstöd som utbetalades i Sverige under år 2013 var ca 9 496 000 000 kr, se Jordbruksstatistisk årsbok, s. 165. Mot bakgrund av den stora omfattningen av utbetalade stöd och lantbrukets behov av krediter är frågan om möjlighet att pantsätta/säkerhetsöverlåta fordringsrätten och frågan om när sakrättsligt skydd uppkommer mycket viktig för såväl lantbrukare som kreditväsendet. Att en osäkerhet råder om rättsläget är om inte annat tydligt av Jordbruksverkets beslut att nedsätta de omtvistade medlen i detta mål. Enligt vad konkursboet erfarit har i princip kreditgivarna som tidigare belånade EU-bidrag med säkerhet i bidraget i princip upphört med detta till dess den fråga som detta mål avser är avgjord.

Professor Mikael Möller resonerar i sin utredning utifrån fem olika omständigheter när en sakrättsligt verksam och intjänad panträtt föreligger avseende EU-stöd:

- Utbetalning av stöd har inte skett före konkursen,
- Beslut om utbetalning av stöd har inte fattats före konkursen,
- Ansökan om utbetalning av stöd har inte gjorts före konkursen,
- Beslut om stöd har inte fattats före konkursen, och
- Ansökan om stöd har inte gjorts före konkursen.

Det föreligger ett behov av tydliggörande vilken/vilka omständigheter som måste vara uppfyllda för att ett sakrättsligt skydd ska anses ha förvärvats.

Högsta domstolen

HD avgjorde målet efter föredragning.

Föredraganden, justitiesekreteraren Frida Barrstrand, föreslog i betänkande följande beslut.

Skäl

Bakgrund

1. Sedan T.A. ansökt om jordbrukarstöd överlät han som säkerhet för en kredit sin framtida fordran på staten avseende jordbrukarstöd år 2012 till Landshypotek Jordbrukskredit Aktiebolag (Landshypotek). Jordbruksverket underrättades om överlåtelsen. Länsstyrelsen beviljade sedermera T.A. jordbrukarstöd i form av kompensationsbidrag och ersättning för vallodling. När

T.A. försattes i konkurs den 22 november 2012 hade emellertid något beslut om utbetalning av stödet inte fattats. Jordbruksverket fann senare att det förelåg osäkerhet beträffande vem verket med befriande verkan kunde utbetala medlen till och nedsatte därför dessa hos länsstyrelsen.

2. Landshypotek har väckt talan mot T.A:s dödsbos konkursbo (konkursboet) och yrkat att tingsrätten ska förklara att Landshypotek har bättre rätt än konkursboet till de medel som satts ned av Jordbruksverket. Landshypotek har anfört att i och med att T.A. ansökt om jordbrukarstöd, överlåtits sin framtida stödfordran till Landshypotek och underrättat Jordbruksverket om överlåtelsen har Landshypotek uppnått sakrättsligt skydd och därmed bättre rätt än konkursboet till de nedsatta medlen. I vart fall har Landshypotek erhållit sakrättsligt skydd i och med länsstyrelsens beslut att bevilja T.A. stöd.

3. Konkursboet har bestritt yrkandet och för egen del yrkat att tingsrätten ska förklara att konkursboet har bättre rätt än Landshypotek till de nedsatta medlen samt anfört följande. Landshypotek har inte gjort något sakrättsligt giltigt förvärv som ger bättre rätt till de nedsatta medlen. Sakrättsligt skydd uppstår först vid Jordbruksverkets beslut om utanordnande, vilket skett efter konkursutbrottet. Konkursboet har därför bättre rätt än Landshypotek till de nedsatta medlen.

4. Parterna är eniga om att den i målet aktuella rättshandlingen utgör en pantsättning genom säkerhetsöverlåtelse. Landshypotek har under processen i HD, överlåtits tvisteföremålet till sitt moderbolag, Landshypotek Bank Aktiebolag, som övertagit Landshypoteks talan i målet.

Tingsrättens fråga till HD

5. Se punkt 4 i HD:s beslut.

Rättsliga utgångspunkter

6. Fordringar kan som huvudregel överlåtas respektive pantsättas och förvärvaren eller panthavaren få sakrättsligt skydd genom att sekundogäldenären underrättas om transaktionen (jfr 31 § lag [1936:81] om skuldebrev). Även framtida fordringar kan bli föremål för sådana dispositioner med tillämpande av samma sakrättsliga moment.

7. Att underrättelsen ägt rum innan ett tillgodohavande tillfullo intjänats medför inte att den ska frånkännas betydelse i fråga om någon del av tillgodohavandet. Verkan av pantsättningen med giltighet mot övriga borgenärer kan emellertid inte anses inträda förrän efter hand som tillgodohavandet intjänats. (Se NJA 1973 s. 635.) En panthavare har således ingen panträtt i belopp som ännu inte tjänats in när pantsättaren försätts i konkurs. Principen bygger på tanken att ägande- och panträtter, vars substans är beroende av konkursboets handlande, bör sakna sakrättsligt skydd. (Se Torgny Håstad, Sakrätt avseende lös egendom, 6 uppl. 1996, s. 339 och 342.)

Sakrättsligt skydd vid pantsättning och överlåtelse av framtida stödfordran

8. Frågan om när olika fordringstyper kan anses intjänade har inte varit föremål för praxisbildning i någon större omfattning. Intjänandepriincipens tillämpningsområde har även ifrågasatts i doktrin (jfr bl.a. Gösta Walin m.fl., Panträtt, 3 uppl. 2012, s. 201, och Torkel Gregow, Svensk rättspraxis Exekutionsrätt 1991-2005:I Utsökningsrätt i SvJT 2008 s. 146 [på s. 158]).

9. När det gäller fordran på stöd från staten har HD i ett äldre avgörande funnit att giltig panträtt i vart fall förelegat sedan ett belopp avseende krigsskadeersättning utanordnats av likvidationsnämnd (se NJA 1953 s. 465). Pantförskrivning och underrättelse hade i fallet skett före nämndens beslut om tillerkännande av krigsskadeersättning. I refererad underrättspraxis har hovrätt med hänvisning till 1953 och 1973 års fall funnit att överlåtelse av bidrag som

sökts men ännu inte beviljats fått, när underrättelse skett, giltighet mot tredje man i och med att bidraget beviljats (se RH 1996:139).

10. I doktrin framhålls att för de båda avgörandena gäller att överlåtelse innan bidrag beslutats kan ha ett äventyrligt inslag som kan åberopas mot att rättsverkan inträder dessförinnan (se Gösta Walin och Johnny Herre, Lagen om skuldebrev, den 1 oktober 2011, Zeteo, kommentaren till 31 §, not 21). Det har av fallen även bedömts följa att en underrättelse som skett innan den pantsatta fordringen har blivit fullgånge får verkan i och med att det suspensiva villkoret uppfylls (se Stefan Lindskog, Kvittning, 3 uppl. 2014, s. 184, not 541).

HD:s överväganden

11. En grundläggande förutsättning för att erhålla jordbrukarstöd är att jordbrukaren ansöker om det hos länsstyrelsen. Sedan länsstyrelsen prövat ansökan och beviljat stöd ankommer det på Jordbruksverket att utbetala stödet. Innan stödet betalas ut ska Jordbruksverket kontrollera att utbetalningen är förenlig med gemenskapsreglerna (se 1 kap. 15 § förordning [2007:481] om stöd för landsbygdsutvecklingsåtgärder; numera upphävd och ersatt av förordning [2015:406] om stöd för landsbygdsutvecklingsåtgärder).

12. De förutsättningar under vilka länsstyrelsen beviljar stöd är tydligt författningsreglerade och det förefaller förhållandevis klart när stöd kan påräknas. En bedömning ska dock göras i det enskilda fallet av länsstyrelsen. En stödansökan ska dessutom innehålla ett flertal uppgifter och brister i ansökan kan i vissa fall leda till betydande följder, såsom reducerat eller uteblivet stöd. Huruvida en ansökan kommer att bifallas och generera ett beslut om stöd om ett visst belopp får således sägas vara förenat med ett visst mått av osäkerhet. Den osäkerhet som sålunda råder innan ett ersättningsbeslut har fattats talar emot att låta sakrättsligt skydd uppstå dessförinnan (jfr Gösta Walin och Johnny Herre, a. a.). Därtill kommer att det efter ansökans ingivande kan fordras att stödsökanden genomför en del arbete med att komplettera ansökan. Stödfordran kan mot bakgrund av det anförda inte anses intjänad enbart genom att den stödsökande lämnat in sin ansökan till länsstyrelsen.

13. Efter att länsstyrelsen bifallit en ansökan kvarstår enbart Jordbruksverkets efterföljande utbetalningsbeslut, inför vilket Jordbruksverket ska kontrollera att utbetalningen är förenlig med gemenskapsreglerna. Detta beslut kan i princip inte sägas inrymma några diskretionära inslag. Redan i länsstyrelsens bifallsbeslut anges ett datum för utbetalning och en utbetalning torde inte kräva några insatser från stödsökanden. Den stödsökande som beviljats stöd kan inte heller sägas ha någon egentlig rådighet över utbetalningsbeslutet. Fordran får därför betraktas som intjänad i och med länsstyrelsens beslut att bevilja stöd.

Bedömningen i detta fall

14. Den i målet aktuella fordran ska anses intjänad i och med länsstyrelsens beslut att bifalla T.A:s ansökan om jordbrukarstöd. Den tidigare gjorda pantsättningen får därmed verkan mot tredje man från denna tidpunkt.

Slutsats

15. Slutsatsen blir att Landshypotek har fått sakrättsligt skydd för fordringen på jordbrukarstöd genom pantsättningen, underrättelsen och länsstyrelsens beslut att bevilja stödet. Den av tingsrätten ställda frågan ska besvaras i enlighet med detta.

HD:s avgörande

Med utgångspunkt i de förutsättningar som anges i tingsrättens protokoll förklarar HD att Landshypotek Jordbrukskredit Aktiebolag har fått sakrättsligt

skydd för fordringen på jordbrukarstöd genom pantsättningen, underrättelsen och länsstyrelsens beslut att bevilja stöd.

HD (justitieråden Ann-Christine Lindeblad, Kerstin Calissendorff, Martin Borgeke, Dag Mattsson, referent, och Stefan Johansson) meddelade den 22 juni 2016 följande slutliga beslut.

Skäl

Bakgrund

1. T.A. bedrev lantbruk i Värmland. Han ansökte hos länsstyrelsen om kompensationsbidrag och ersättning för vallodling, två former av EU-stöd till jordbruket. I samband med detta lånade han pengar till verksamheten av Landshypotek Jordbrukskredit Aktiebolag. Som säkerhet för lånet pantsatte han sin fordran på Jordbruksverket avseende EU-stödet (genom vad som kallades säkerhetsöverlåtelse). Jordbruksverket underrättades om pantsättningen.

2. Länsstyrelsen beviljade sedan T.A. kompensationsbidrag och ersättning för vallodling. Innan Jordbruksverket hade fattat beslut om utbetalning av stödet försattes emellertid T.A. i konkurs. Eftersom det ansågs oklart om Jordbruksverket skulle betala ut medlen till Landshypotek eller till konkursboet, nedsattes medlen hos länsstyrelsen.

3. I tingsrätten pågår tvist mellan Landshypotek och konkursboet om bättre rätt till de nedsatta medlen.

Den hänskjutna frågan

4. Tingsrätten har till HD hänskjutit följande fråga. Har Landshypotek, i första hand genom pantsättningen (säkerhetsöverlåtelsen) och underrättelsen eller i andra hand genom pantsättningen, underrättelsen och länsstyrelsens beslut att bevilja jordbruksstöd, erhållit en sakrättsligt verksam och intjänad rätt till den på staten förvärvade fordringen på jordbruksstöd?

Sakrättslig verkan av pantsättning av fordran

5. Pantsättningen avser en fordran på kompensationsbidrag och ersättning för vallodling enligt förordningen (2007:481) om stöd för landsbygdsutvecklingsåtgärder. Ansökan om sådant stöd görs hos länsstyrelsen. Sedan länsstyrelsen har prövat ansökningen och beviljat stöd, ankommer det på Jordbruksverket att betala ut stödet.

6. Jordbruksverket har underrättats om pantsättningen av T.A:s fordran (jfr 31 § skuldebrevslagen).

7. Av allmänna grundsatser följer att verkan av pantsättningen med giltighet mot tredje man inträder först när den pantsatta fordringen kan anses som tillräckligt bestämd; dessförinnan har panten inte något reellt förmögenhetsvärde (jfr NJA 1973 s. 635 och NJA 1995 s. 157). Det finns inte någon för alla fall gällande princip för när en fordran ska anses ha uppkommit i detta avseende (jfr NJA 2009 s. 291).

8. Förutsättningarna för kompensationsbidrag och ersättning för vallodling är fastlagda i 2007 års förordning och anslutande EU-regler. Prövningen av en ansökan om sådant stöd är normstyrd utifrån givna förhållanden och ger inte utrymme för några skönsmässiga bedömningar eller mera allmänna överväganden om lämpligheten av stödet. En fordran på jordbruksstöd av detta slag får därmed i sakrättsligt hänseende normalt anses som tillräckligt bestämd redan vid en ansökan om stödet, dvs. innan länsstyrelsen har beviljat stödet (jfr däremot förutsättningarna för stöd i NJA 1953 s. 465; jfr även det norska rättsfallet Rt-1999-2073).

9. Det förhållandet att en bristfällig ansökan kan behöva kompletteras, eller leda till ett lägre belopp efter vad som föreskrivs i 2007 års förordning, påverkar i sig inte den sakrättsliga giltigheten av pantsättningen.

Slutsats

10. Landshypotek har alltså fått sakrättsligt skydd för fordringen på det aktuella jordbruksstödet genom ansökningen om stöd, pantsättningen och underrättelsen. Den av tingsrätten ställda frågan ska besvaras i enlighet med detta.

HD:s avgörande

Med utgångspunkt i de förutsättningar som anges i tingsrättens protokoll förklarar HD att Landshypotek Jordbrukskredit Aktiebolag har fått sakrättsligt skydd för fordringen på det aktuella jordbruksstödet genom ansökningen om stöd, pantsättningen och underrättelsen.

HD:s beslut meddelat: den 22 juni 2016.

Mål nr: Ö 4027-15.

Lagrum: 31 § lagen (1936:81) om skuldebrev och 56 kap. 13 § RB.

Rättsfall: NJA 1953 s. 465, NJA 1973 s. 635, NJA 1995 s. 157 och NJA 2009 s. 291.

Sökord: Pant; Denuntiation; Fordran; Jordbruksstöd; EU-stöd
